

SKAMVRÅN

I Skamvrån skriver forskare och andra skribenter med litteraturvetenskaplig anknytning om skamkänslor och läsning. Vi skriver om böcker vi älskar fast vi vet att vi inte borde – de där som folk helst inte ställer upp i bokhyllan. Vi skriver också om böcker vi skäms för att vi *inte* tycker om. Eller inte har läst. Eller har börjat läsa tusen gånger men aldrig orkat ta oss igenom.

Vad skäms vi för att vi läser och inte läser? Vad skäms vi för när vi läser? Och hur?

Vill du vara med i Skamvrån? Skicka in ditt bidrag till tfl.kultmed@umu.se

Min röst duger inte i det här rummet

Första dagen på programmet för litteraturvetenskap och kreativt skrivande i Umeå: Klassrummet och spänningen i luften, alla med intresset för litteratur, alla med olika bakgrunder som lett oss dit. Någon ställer frågan *Vem är din favoritförfattare?* Och flera runtomkring mig börjar rabbla upp alla storheter som de redan läst. Likt en tävling överträffade de varandra: "Kafka, Dostojevskij, Lagerqvist, Söderberg." Alla lika mycket klassiker och alla lika manliga, och jag sitter där, förvirrad och undrar var jag har hamnat. Hur ska jag platsa här när jag inte har läst något av detta, när jag knappt lagt märke till vad författarna heter i de flesta verk jag läst. Hur ska jag kunna bli en del av det här rummet?

När jag gick i högstadiet plöjde jag alla typer av romantiska vampyrböcker, fallna änglar, demoner som blev förälskade i mänskliga flickor och allt som hade inslag av övernaturligt i sig. Jag älskade att läsa om den obotliga kärleken, den som var förbjuden och helt enkelt omöjlig. I dag står inte en enda sådan bok i min bokhylla, de ligger nedpackade i förrådet, inte till för att synas, men sparas och återvändas till. I min bokhylla står nu storheter såsom Woolf, Duras, Dostojevskij, och Kafkas *Processen* (som jag endast läst två sidor i och sedan aldrig mer öppnat). Detta leder mig hit. Till ännu en skam som vecklar ut sig och träder in i texten: jag har svårt att läsa ut en hel bok, jag är för rädd för hur det slutar. Är rädd för att det tar slut, att nu är det klart, nu finns det inget mer. Jag finner min läsprocess som något av det smärtsammaste i livet. I min bokhylla står det nästan bara ofärdiga läsprojekt där jag sparar på kapitel.

Jag inser hur det akademiska rummet har smugit sig in i mitt hem, hur bokhyllan rör sig ner mot vardagsrumsgolvet, sprider sig till köket, vänder om och hamnar i sovrummet. Här finns nu böckerna som jag inte visste skulle få en samlad plats i mitt liv innan jag kom till universitetets salar.

Jag träder in i nästa rum:

Vad gillar du helst att läsa? Min killes vänner frågar mig och jag finner mig snabbt. Pratar inte om poesin som ligger närmast hjärtat, nämner inte Sonja Åkesson och vardagsrealismen. Det hårda kontra det sårbara. Jag hör mig själv säga *Jag älskar att läsa självbiografier, gärna samhällskritiska, helst av musiker.* Och det är sant. Jag gillar den genren, men det är inte min favorit. Min röst, min skam för att svara fel sak i fel rum hindrar mig från det jag mest av allt vill prata om. Jag försöker hitta beröringspunkterna i rummen jag är i till den grad att jag viker mig själv i kanterna. Och det är ju det, att jag alltid har nära till skammen. Rädslan för att inte passa in eller höra hemma i ett rum gör mig till den anpassningsbara, den som glider undan blickar. Nickar, håller med, låtsas. Ljuger mig närmre mig själv.

Jag inser: Min röst duger inte i det här rummet. Min röst är alltid fel och samtidigt alltid rätt. Jag kämpar mot klassikerna i bokhyllan som jag älskar, och vampyrböckerna i förrådet som aldrig kommer se insidan av mitt hem. Den litterära kanon kan inte stå bredvid vampyrerna utan att min yta krackelerar. Den litteraturvetare jag blivit kan inte både vara vampyrälskande *fangirl* och samtidigt tycka om att läsa Duras.

Men varför blir rädslan för skam och värdering så märkbar inuti mig när litteraturvetenskapen har utvecklats på många vis och öppnats upp, när professorer snarare uppmuntrar en att utforska och spränga akademiska former?

Men när det kommer till genrer och finrummen så är jag rädd att göra misstag. Är rädd för att trampa snett. För det är den där processen, när orden formas i magen och rör sig mot stämbanden, den där totala skräckan av att säga fel, göra mig till åtlöje inför blickar som värderar. I de akademiska rummen jag rört mig i har jag sällan mött skepsis. Jag har aldrig fått höra på universitetet att jag gör och är fel, men jag försäkrar mig själv om att det ska fortsätta vara så. Mitt inre rum bygger sig runt den inneboende skammen. Konsekvensen borde göra mig förlamad, få mig att inte uttrycka någonting, skammen vill att jag tystnar och slutar uttala mig. Men här rör jag mig nu, bråkas och brottas med konflikten av att gå vilse i det akademiska rummet. Jag sticker håll på mig själv och den inre skammen väljer ut. Den blottas och trampas runt i nu.

Jag hittar mig ett annat rum:

Poesin har alltid varit min, speciellt när mitt skrivarår på Gotlands Skrivarinje tog sin början. Jag hade insett tidigare hur mycket jag älskade att skriva, men inte hur fast jag skulle bli i läsandet av de där obarmhärtiga dikterna. Inuti fanns inget annat än smärta, sorg och ångest. Poesin vi skrev skulle vara hård och karg. Det var ökenlandskap och vinter i hjärtat. Här kunde inget annat existera. Speciellt inte böcker som var skrivna på två månader, du skulle spilla ut ditt inre på papperet, och det skulle ta tid. Kvalité över kvantitet var slagordet i Gotlandsrummet. Där fanns det inte plats för några andra än konstnärssjälarna. Där hade den här typ av bekännelse inte fått något fäste. Men här står jag nu, träder in i den akademiska, litteraturvetenskapliga skamvrån och säger: Jag tänker härmed vara den litte-

raturvetare som bär med sig dessa rum och exponerar mina splittrade inombords-förråd, ett efter ett. Tills alla är synliga.

Linnéa Guldbacke Lund

Den litterära diplomaten

Skammen är så stor i mig. Inget annat ryms. Organ och inälvor pressar mot huden. Jag gläder mig ibland åt att rodnad sällan syns på mig. Men den känns. Den är nästan töntigt stereotyp i sitt uttryck: bränner och rinner, förångar insidan, tar stryptag. Skammen förlamar mig: Jag sitter i köket och försöker skriva den här texten. Men jag fastnar, i träden utanför fönstret. Skammen får mig att minnas, det är så den får sitt tag. Den påminner mig om annan skam, gammal skam, som aldrig verkar förmultna och försvinna, aldrig verkar kunna övergå i något annat, inte ens ett gott skratt.

Litteraturskammen är densamma, skammen för vad som har skrivits. Hemma i mammas vardagsrum plockar vi bland mormor och morfars gamla saker. En ask: i den finns foton, tidningsurklipp, allt som rört mig och min bror under de senaste tjugo åren. Men där finns också, oundvikligen, skammen; min första krönika i den lokala tidningen. Ungdomsreporter, sexton år, en röst så in-i-bomben ungdomlig i sin okuvliga tro på det egna vetandet, på vikten av de egna orden. Jag stänger locket. Allt sker per automatik, det är impulser jag inte hinner med att förutspå eller tyda, som innan jag förstått pressat mina egna gamla ord, så otroligt verkliga, i pränt på papper, *ner, ner, ner* i lådan igen.

Varför är det så jobbigt att ta i de gamla orden? I den gamla skammen? Ibland kommer mina tidiga krönikor till minnet igen, och jag skäms, förbereder försvarstal utifall någon, någon gång skulle lyfta fram dem i ljuset igen. Jag förbereder försvarstal nu, inför att denna text ska ut i offentligheten. Jag funderar över vad det är i dessa ord som kommer få mig att vrida mig i plågor och önska mitt skrivande ogjort.

Man kommer kanske förbi den där okuvliga tron på jaget, får perspektiv på sig själv och sin egen röst, men kommer man någonsin ifrån viljan att uttrycka sig? Varje tillfälle när jag ändå måste, är en rädsla för mig. Det är skräcken för mellanförskapet som kunskap och textförfattande alltid försätter en i: att befinna sig i gapet mitt emellan det man redan kan och det man inte vet, och att i det utrymme hävda sig, läsa ord på papper, som vore de tidlösa sanningar. Jag kommer alltid att vara, nu, som då, som senare, i en situation där jag vet mindre än vad jag kommer att göra i framtiden. Detta, mitt eviga dilemma, är upphovet till rädslan. Vad vågar jag ens skriva nu? Jag som inte ens är ute på andra sidan litteraturvetenskapen än, som inte kan allt det som ska kunnas, utan står förlorad och förvirrad i virrvarret av saker jag behöver veta. Jag som fortfarande blir slagen på fingrarna och bannad för att ha kallat en filosofisk strömning för teori. Det är det förfärliga: fumlandet efter röst, rädslan för att uttrycka den.

”Det är någonting som händer nu”, säger min mentor. ”Det är nu allt börjar öppna och röra på sig.” Kanske är jag i så fall ännu en gång en tonåring, en litteraturvetenskaplig sådan nu för tiden, som tror mig veta saker, tror mig vara vuxen. En som står på osäker mark, i för stora skor, mitt i känslomässigt kaosartade år av att säga saker man senare får skämmas för, kvickt stänga locket över.

Litteraturskammen. Den är rädslan för att fastna i den ofärdiga kunskapen, inte växa i skorna, att dömas på förhand, att säga fel och att inte veta tillräckligt. Jag brukar tänka på mig själv som en litterär diplomat, en hal jäkel, som vrider och vänder, duckar och fintar, paktar och låtsas för att ingen ska se vad jag egentligen tycker. Om man inte säger något alls, kan man inte heller säga fel. Men det är särskilt svårt att vara en litterär diplomat när ord ska på papper, i pränt. Det går inte att tassa runt omkring då, vara mitt emellan. Det skrivna ordet är obarmhärtigt på så vis:

avkläder en, blottar var man står. Martina Haag i Stig Dagerman-mössa, en svår poet i enklare kläder, de blir så förfärligt tydliga när de synas i kanterna, blir nakna i svart-på-vitt, ligger stilla på sköra ark. Skammen blir dubbel när man blir påkommen med att låtsas veta, låtsas läsa rätt, låtsas vara litterär, låtsas vara litteraturvetare.

I Filosofiska rummet i P1 pratar de om skam. Jag lyssnar, och de säger till mig att skam egentligen är något bra. Skam fungerar reglerande, för att vi ska kunna höra till och fungera i en grupp. Det är svårt att tänka på det så, mitt organ-och-inälvor-som-vill-ut-genom-huden för att skammen är så stor, så mäktig och förlamande, tar liksom över. Men kanske är det också det paradoxala i skam generellt och litteraturskam specifikt, den signalerar en vilja att höra till, och korrigerar oss – på gott och ont – till att passa den grupp vi söker inträde och uppehåll i. Kanske är skammen inför litteraturvetare det som formar mig, gör mig till litteraturvetare. En kan ju hoppas.

Huruvida skammen är förlamande eller produktiv lämnar jag därhän. Kanske märker en läsare här att det på ett diplomatiskt vis går att kryssa genom en text som ska behandla litteraturskam, för att inte behöva säga vad en skäms över att läsa, för att inte riskera framtida kom-ihåg-skam över åtminstone det. Jag konstaterar i stället slutligen att det finns något som är större än rädslan över att skriva något pinsamt, och som jag önskar påminnas om när jag några år framåt i tiden hätskt stänger locket över även denna text: störst av allt är ändå fasan över att inte skriva någonting alls.

Sarah Nordgren